

Мукачівський державний університет

Педагогічний факультет

Кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття освітнього рівня «Магістр»

на тему

ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Виконала :

Студентка 2 курсу групи ПО–2м (з)

Спеціальності 013 «Початкова освіта»

Туряниця Вікторія Василівна

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор

Товканець Г.В.

Мукачево – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ.....	10
1.1. Проблема етичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи у психолого-педагогічній літературі.....	10
1.2. Етична компетентність сучасного вчителя : суть і значення.....	25
1.3. Етична культура у змісті підготовки майбутніх вчителів початкових класів.....	31
Висновки до першого розділу.....	40
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ.....	42
2.1. Форми, методи і засоби формування етичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.....	42
2.2. Моделювання системи формування етичної компетентності в умовах університетської освіти.....	47
2.3. Інтерпретація результатів експериментального дослідження щодо формування етичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.....	65
Висновки до другого розділу.....	73
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77
ДОДАТКИ.....	83

ВСТУП

Гуманістичні та демократичні тенденції розвитку українського суспільства, об'єктивне зростання ролі його моральних засад зумовили суттєві зміни освітніх пріоритетів і цінностей. Звільнення школи від формалізму і авторитарного підходу до дитини, здійснення особистісно орієнтованого підходу до неї, формування моральних якостей, виховання полікультурності висувають принципово нові вимоги до професійної підготовки вчителя. Його фахова досконалість усе більше характеризується рівнем компетентності, яка визначає ефективність і результативність педагогічних дій.

Соціокультурні зміни на початку ХХІ століття зумовлюють необхідність забезпечення майбутніх вчителів початкової школи професійною, спеціальною і гуманітарною підготовкою, яка моделює високий рівень його соціальної зрілості, особистісної і професійної культури, оскільки саме вони закладають фундамент розвитку дитини. Професійна підготовка повинна забезпечувати глибоке знання, розуміння суті суспільства і людини, їх взаємозв'язки в процесі розвитку.

Особлива роль у суспільстві, яку займають педагогічні працівники, цілком закономірно викликає і підвищені вимоги до осіб, які виявляють бажання займатися педагогічною діяльністю. Основні вимоги закріплені в Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту» та інших. Стаття 54 Закону України «Про освіту», стаття 24 Закону України «Про загальну середню освіту» та в інших нормативно-правових актах у сфері освіти, що декларують такі вимоги до осіб, які бажають займатися педагогічною діяльністю: володіння «високими моральними якостями», наявність «відповідної педагогічної освіти», забезпечення «результативності та

якості своєї роботи», відповідність «фізичного і психічного стану здоров'я службовим обов'язкам» [21].

«Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки» серед завдань щодо посилення кадрового потенціалу системи освіти визначає системи педагогічної та післядипломної освіти педагогічних та науково-педагогічних працівників відповідно до умов соціально орієнтованої економіки та інтеграції України в європейське і світове освітнє співтовариство [40]. Підготовка та виховання педагогічних кадрів повинна здійснюватися на засадах інноваційних підходів до організації навчально-виховного процесу, людиноцентризму, творчого безперервного професійного зростання з врахуванням етичних норм і цінностей, причому етичні норми і цінності, педагогічний ідеал повинні виступати домінуючими в регулюванні можливих трансформацій свідомості та поведінки, алгоритмом самовдосконалення майбутніх педагогів

Підвищення етичної компетентності майбутніх учителів зумовлено реальними змінами умов діяльності школи. Сучасний педагог усе більше здійснює в школі, поряд із навчанням і вихованням учнів, культурологічну, соціально-психологічну, розвивальну, дослідницьку, проєктивну функції, створює умови, що забезпечують моральний і духовний розвиток учнів. Професійно значущими особистісними рисами стають: тенденція до лідерства, впевненість у собі, вимогливість, справедливість, доброта, чуйність тощо.

Проблема етичної культури та морального вдосконалення вчителя привертала увагу просвітителів, науковців, педагогів у різні часи світової та вітчизняної історії. Підтвердженням цьому є праці мислителів античності (Аристотель, Сократ, М.Квінтіліан), представників класичної філософії (Г. Гегель, Й. Кант), видатних зарубіжних (Й. Герbart, Д. Локк, Я. Коменський, Я. Корчак, Й. Песталоцці) та українських педагогів (Г.Вашченко, Б.Грінченко, М.Демков, О.Духнович, А.Макаренко, С.Русова, І.Синиця, Г. Сковорода, В.Сухомлинський, К.Ушинський та ін.).

Проблема розвитку етичної культури вчителя знаходить своє відображення у працях сучасних вітчизняних учених: І.Беха, В.М. Гриньової, І.Зязюна, О.Пехоти, В.Радула, О.Савченко, О.Сухомлинської; російських науковців: К.Артамонової, Г.Батишева, Є.Бондаревської, О.Силяєвої, В.Сластьоніна, І.Якиманської; інших зарубіжних дослідників: Р. Бернса, Т. Грегорі, Л. Кольберга, А. Маслоу, К. Роджерса, Дж. Равена та інших

Останнім часом помітно активізувалися дослідження проблеми педагогічної та етичної компетентності як сукупності якостей, що визначають ефективність професійної діяльності. До кола наукових інтересів увійшли такі аспекти компетентності вчителя: професійна (А.Адольф, Ю.Варданян), педагогічна (В.Бездухов, Л.Большакова, Т.Добудько), психологічна (М.Лук'янова, Н.Яковлева), соціально-перцептивна (Н.Єршова), загальнокультурна (І.Котлярова), комунікативна (В.Кузовлев), життєва (І.Єрмаков, Л.Сохань) та інші

Аналіз теоретичних напрацювань учених, стан педагогічної практики, нові вимоги до професійної підготовки вчителя в умовах гуманізації освіти та наявність певних суперечностей, які ускладнюють їх реалізацію, засвідчують необхідність опрацювання науково-теоретичних і методичних засад проблеми формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів. З огляду на актуальність і недостатню розробленість проблеми, її теоретичне та практичне значення для вдосконалення системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів була визначена тема дипломного дослідження: «Формування етичної компетентності майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки».

Об'єкт дослідження – професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкової школи.

Предмет дослідження – етична компетентність та професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні формування етичної компетентності майбутніх учителів початкової школи та

експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов її функціонування.

Відповідно до предмета, мети й гіпотези дослідження сформульовано комплекс **завдань**:

1. Здійснити бібліографічний аналіз розвитку етико-педагогічних ідей і проблеми етичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи в історії вітчизняної та зарубіжної педагогічної думки.

2. Вивчити стан процесу етичної підготовки вчителів початкової школи у чинній системі професійно-педагогічної підготовки.

3. Виявити основні чинники та педагогічні умови формування етичної компетентності педагогів і проаналізувати їх дію на професійне становлення майбутніх вчителів початкових класів.

4. Експериментально перевірити ефективність змодельованої системи формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Методи дослідження:

– **теоретичні**: аналіз філософської, соціологічної, психологічної та педагогічної літератури з проблем етики і педагогічної етики, її формування в процесі професійно-педагогічної підготовки вчителів; навчально-методичної та інструктивно-нормативної документації для визначення понятійно - категоріального апарату; методи порівняння, конкретизації та систематизації – для вивчення педагогічних явищ, розкриття сутності проблеми; теоретичного моделювання та узагальнення результатів дослідження з метою розкриття педагогічних аспектів означеної проблеми;

– **емпіричні**: педагогічний експеримент, спостереження, бесіди, тестові опитування, анкетування, моделювання педагогічних ситуацій, самооцінка тощо.

Теоретичними засадами дослідження слугували положення Л.Виготського, А. Вербицького, О.Запорожця, О.Леонтєва, С.Рубінштейн щодо психології особистості, І. Бестужева-Лади, І. Кона, Г. Щедровицького та інших про структуру особистості та її розвиток; концепції педагогічної освіти

(І. Зимня, В.А.Кан-Калик, А.Макаренко, А.Мудрик, В. Сластьонін, В.Сухомлинський, К.Ушинский та інші).

Практичне значення одержаних результатів полягає в поглибленні змісту професійної підготовки та етичної компетентності у процесі викладання дисциплін педагогічного циклу («Вступ до спеціальності», «Теорія та методика виховання», «Дидактика», «Педагогічна майстерність»).

Апробація результатів дослідження здійснювалася на конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції (25 – 26 жовтня 2018 року, м. Мукачево); III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів» (16-17 травня 2019 р., Мукачево).

Публікації:

1. Туряниця В. В. Вплив етичної компетентності вчителя на формування особистості учнів / В. В. Туряниця, Г. В. Товканець // Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (м.Мукачево, 25-26 жовтня 2018 року) / гол. ред. Т.Д. Щербан. – Мукачево : МДУ, 2018. – С. 404-406.

2.Туряниця В.В.Етична компетентність вчителя початкової школи у структурі педагогічної діяльності / Туряниця В.В., Товканець Г.В. // Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16-17 травня 2019 р., Мукачево / Ред.кол.: Т.Д.Щербан (гол.ред.) та ін. – Мукачево : Вид-во МДУ, 2019. – С. 328 - 330.

3.Туряниця В.В. Рівні та етапи розвитку професійно-етичних якостей майбутніх вчителів початкової школи / Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції

(м.Мукачево, 25-26 жовтня 2019 року) / гол. ред. Т.Д. Щербан. – Мукачево : МДУ, 2019. – С.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Список літературних джерел складається з 69 позицій. Магістерська робота ілюстрована таблицями (4) та рисунками (3).

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі здійснено узагальнення та теоретико-експериментальне вирішення проблеми формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Здобуті у процесі дослідження результати дають підстави для таких загальних висновків:

1. Видатні письменники - гуманісти української демократичної думки П. Грабовський, М. Коцюбинський, Л. Українка, І. Франко, Т. Шевченко сприймали мораль як вищий принцип гуманізму, критерій людського життя. Совість, добро, справедливість, співчуття вони розглядали як основні чесноти кожної людини. Високим гуманізмом сповнена наукова спадщина М. Грушевського. Проблема етики педагога в контексті розвитку ідей гуманізму присвячені праці видатних представників наукового напрямку гуманістичної психології – А. Маслоу, К. Роджерса. Проблема етики педагогічної взаємодії вчителя з дитиною активно розроблялась видатними вітчизняними вченими та педагогами: К. Ушинським, С. Русовою, М. Демковим, Я. Чепігою та іншими. Педагогічна етика виступає стрижнем педагогічних систем, які створені Ш. Амонашвілі, М. Гузик, О. Захаренко, І. Івановим, Є. Ільїним, С. Лисенковою, В. Шаталовим, В. Караковським та іншими.

2. Етична компетентність учителя – складне індивідуально-психологічне утворення, яке ґрунтується на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь в області етики і певного набору особистісних якостей і готовності до етично адекватної поведінки в педагогічних ситуаціях морального вибору.

Етична компетентність вчителя включає такі складові: етичні знання (знання природи, специфіки і функцій етики, її основних категорій, принципів і норм, професійної етики вчителя і правил етикету), комунікативні уміння (уміння педагогічного спілкування), психологічну позицію (з погляду сформованої моделі етичної компетентності педагог

повинен займати позитивно-активну, творчо-інноваційну і стабільно-відкриту позиції; бути толерантним; володіти способами вирішення конфліктних ситуацій) та морально-психологічні якості (особистісна спрямованість, емоційна гнучкість, доброзичливість тощо; етичні цінності; прагнення педагога будувати спілкування на гуманній, демократичній основі, керуватися принципами, нормами і правилами професійної етики та етикету, стверджувати особистісну гідність кожного учня, організовувати творчу співпрацю з класом і з кожним учнем зокрема, ініціювати сприятливий клімат спілкування.

2. Педагогічними умовами формування етичної компетентності визначаємо актуалізацію усвідомлення професійно-етичних якостей, які допомагають або перешкоджають ефективному вирішенню проблеми в рамках реальної діяльності (усвідомлення майбутнім педагогом цінності виконуваної роботи і сенсу професійної діяльності; - розвиток у майбутнього педагога інтересу і задоволення від процесу роботи, можливість самореалізації); проектування змісту програми формування професійно-етичних якостей майбутнього педагога; інструментальні форми супроводу формування професійно-етичних якостей педагога (проблемно орієнтовані групи; мозковий штурм, педагогічна майстерня, тематична група, рольова гра і інші форми тренінгової роботи).

3. Результати експерименту дослідження свідчать про позитивну динаміку розвитку етичної компетентності майбутніх учителів початкової школи, ефективність впровадження у практику системи змодельованих психолого-педагогічних умов і засобів.

В умовах експерименту якісні зміни відбувалися значно швидше, ніж у контрольних групах. Збільшилась кількість студентів на високому (на 3%) та достатньому (на 5%) рівнях сформованості етичної компетентності і відповідно зменшились кількісні показники на задовільному (на 5%) та низькому рівнях (3%).

Кількісно-якісний аналіз отриманих результатів дозволив сформулювати загальну тенденцію розвитку етичної компетентності учасників експерименту: розуміння ролі та значення педагогічної етики у професійній діяльності вчителя початкових класів, її норм і принципів, етичної центрації педагогічних дій. Більшість майбутніх педагогів свідомо відзначали перевагу особистісної орієнтованості на взаємодію з учнями над навчально-дисциплінарною, розширено арсенал засобів педагогічного спілкування з учнями у ситуаціях морального вибору, з'явилася потреба в етичному самовдосконаленні тощо.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>